

Multiculturele samenleving? Natuurlijk, er is ook goed nieuws

Het regende. Alweer, die tweede zondag van juli. Balen. Vooral als je op loopafstand van het strand woont. Maar niet getreurd: met onze zoon Simon (anderhalf jaar oud) de tram naar station Holland Spoor gepakt. Daar is een reusachtig winkelcentrum gebouwd: Haaglanden Megastores. 'Maak het mee, maak het mee vandaag!' had de radiospot geklonken.

Bepakt en bezakt lopen we de straat uit. Daar is de tram al. De bestuurder lacht zijn tanden bloot als hij ons ziet kleumen in de regen. Best lastig trouwens, zo'n tram inklimmen met een kinderwagen. Eenmaal in de tram kijkt ons zontje zijn ogen uit. En de tram wordt steeds voller. Een oud vrouwtje in regenjas komt naast ons zitten, een andere vrouw geeft haar baby de borst. Twee jongetjes proberen zelfs in de tram te stappen. Op Holland Spoor aangekomen helpt een aardige man met uitstappen. In gezelschap van een ander gezinnetje lopen we richting megawinkel. Teleurgesteld moeten we constateren, dat de boel gesloten is. Nou ja: dan maar niets meegemaakt vandaag... We besluiten de tram de tram te laten en naar huis terug te lopen.

Wat heeft deze kleine vertelling nu te maken met de multiculturele samenleving, zult u wellicht denken. Niets. Of het zou moeten zijn dat iedereen die in het verhaal voorkomt, van andere etnische origine is dan ondergetekende, uit Hollandse klei getrokken witmans. Niet dat dat een probleem is natuurlijk. In tegendeel. Toch staat de multiculturele samenleving hoog op de politieke agenda. Vooral sinds het spraakmakende artikel van Paul Scheffer in *NRC Handelsblad* verscheen, nu ongeveer een jaar geleden. Een artikel dat leidde tot politiek debat op het hoogste niveau.

Samenleving?

Nederland is een multiculturele samenleving. Je kunt geen EVD-folder over ons land opslaan, of deze term springt van de eerste

Peter van der Knaap is bestuurskundige en redacteur van Idee.

bladzijde. Multiculturele samenleving. Een prachtig voorbeeld van een taalconcept met een sterk idealistisch karakter. Ook het verkiezingsprogramma van D66 spreekt die taal: 'Door migratiestromen zijn mensen met uiteenlopende culturele achtergronden naar Nederland gekomen. Nederland is daardoor een samenleving geworden met een meer multicultureel karakter. Een belangrijk deel van de migranten en hun kinderen heeft in de loop der tijd met succes zijn eigen weg gevonden in de Nederlandse samenleving. Migrant leveren een belangrijke bijdrage aan de economie en de dienstverlening.' Mede door het artikel van Scheffer wordt nu volmondig erkend dat Nederland een immigratieland is.

Allemaal prachtige woorden. Maar klopt het concept van de multiculturele samenleving ook? Leven we ook *samen*? Onze wandeling van Holland Spoor terug naar de Haagse Vogelwijk maakt wel duidelijk dat er in ieder geval sprake is van een tweedeling in die multiculturele samenleving. Mannen in Turkse en Marokkaanse gewaden, de vrouwen gesluierd, geopende halal-supermarkten en uitsluitend allochtone koffie- en eethuizen. Waar overigens alleen mannen zitten.

Ondanks de grootschalige en peperdure vernieuwing van de Vailantlaan in de Haagse volksbuurt de Schilderswijk (waar architect Jo Coenen vakwerk heeft geleverd), heb je sterk het gevoel een vreemde in eigen land te zijn. Niet dat dat erg is trouwens. Tenzij je er natuurlijk woont. Dan heb je het gevoel dat je je wereld kwijtraakt. Marjolein Meijers van het Rotterdamse cabaretduo De Berini's heeft

dat een keer prachtig verwoord in het lied 'Ik ben m'n loper kwijt'. Vanachter haar staande bas bezingt ze het verdwijnen van haar burens, de slager, de drogist. De nieuwkomers hebben volgens haar ook meer aandacht voor elkaar. Voor zover zij tot dezelfde bevolkingsgroep behoren tenminste. Want meestal zoeken de Antilianen de Antilianen, de Turken de Turken en de Somaliërs de Somaliërs op. En, getuige het succes van de Vinexlocaties, de Nederlanders de Nederlanders. Hoezo *samenleving*?

Vaak kampen
juist 'oudkomers'
nog steeds met
taalproblemen

Foto: Marcel Minné

Etnisch ondernemen is natuurlijk wel weer bevestiging van 'getweedeelde samenleving'

Tweedeling

Ook bij Scheffer stond de tweedeling centraal. Scheffer stelde dat we 'gelaten' reageren op 'het achterblijven van hele generaties allochtonen en op de vorming van een etnische onderklasse'. Bijtend vroeg hij zich af waarom we denken het ons te kunnen veroorloven om generaties immigranten te zien mislukken? Volgens Scheffer is het vertrouwen, dat alles wel op zijn pootjes terecht zou komen, volkomen misplaatst. Hij stelde zelfs dat de maatschappelijke vrede ernstig wordt bedreigd.

Scheffer refereerde aan de periodiek verschijnende 'Rapportage minderheden' van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP). In de SCP-rapportage van vorig jaar viel te lezen dat de meeste allochtone kinderen een aanmerkelijke achterstand in cognitieve ontwikkeling en taalvaardigheid hebben. Dat vertaalt zich in achterblijvende schoolprestaties en lagere - of helemaal geen - diploma's. Scheffer concludeerde somber: 'Wie alle beschikbare gegevens overziet

komt tot een ontnuchterende conclusie: werkloosheid, armoede, schooluitval en criminaliteit hopen zich op bij de etnische minderheden. (...) Het gaat om enorme aantallen achterblijvers en kanslozen, die de Nederlandse samenleving in toenemende mate zullen belasten.'

Dat de aantallen groot zijn, moge duidelijk zijn. Met een gemiddelde aanwas van 30 tot 40 duizend asielzoekers per jaar, de 'gewone' immigratie door huwelijken en gezinsvorming en - zeer recentelijk - arbeidsmigratie zal Nederland over tien tot vijftien jaar twee miljoen inwoners tellen die worden gerekend tot de doelgroepen van het minderhedenbeleid. Voor de grote steden zal die term - minderhedenbeleid - heroverwogen moeten worden. Binnenkort is meer dan de helft van de bevolking in de vier grote steden allochtoon.

Leefbaarheid

De sociaal-economische statistieken onderstrepen de tweedeling tussen 'witte' en

'gekleurde' wijken ondertussen duidelijk. Voor de Leefbaarheidsmonitor - een periodiek onderzoek naar de leefbaarheid van Den Haag - zijn vorig jaar vragen gesteld over de beleving van bewoners van leefbaarheid en veiligheid van hun stad en hun wijk. De leefbaarheid in de buurt scoorde in Den Haag gemiddeld 6,8. Schilderswijk en Stationsbuurt liggen hier met respectievelijk 5,7 en 5,8 significant onder.

Ook op andere terreinen is de tweedeling voelbaar. De werkloosheid van allochtonen was in 1995 met 20 procent 2 keer zo hoog als onder autochtonen. Hoewel het de laatste jaren beter gaat, blijft een hardnekkige groep allochtone werklozen aan de kant staan. Sinds enkele jaren is ook het verschil in criminaliteitscijfers bespreekbaar. Allochtone jongeren blijken oververtegenwoordigd als het gaat om jeugdcriminaliteit. Justitie hanteert daarom een aanpak van 'licht criminele etnische jongeren'. De nota 'Criminaliteit in relatie tot etnische minderheden' (CRIEM) geeft aan, dat het gericht aanbieden van taalonderwijs en het voorkomen van voortijdig schoolverlaten van groot belang zijn om dit verschil op termijn weg te werken. Lokale en regionale hulpverleningsinstanties, allochtonenorganisaties en de lokale overheid zullen hierin moeten samenwerken.

Integratiebeleid met toekomst

Volgens velen is de tijd voorbij dat de problemen van de multiculturele samenleving genegeerd of gebagatelliseerd kunnen worden. Hoewel een tijd met langdurige economische welvaart zoals we momenteel doormaken, het mogelijk maakt om tolerantie en onverschilligheid met elkaar te verwarren, is het duidelijk dat er iets moet gebeuren. Alweer vier jaar geleden bracht de Tijdelijke Wetenschappelijke Commissie Minderhedenbeleid haar eindverslag Integratiebeleid voor de Toekomst uit. Daarin werden vier peilers voor een perspectiefvol integratiebeleid onderscheiden:

- adequate toerusting: de noodzakelijke bagage om in de Nederlandse samenleving te kunnen functioneren;
- gelijke kansen: gelijke toegang van allochtonen tot werk, onderwijs, huisvesting en zorg;

- bindend vermogen van cultuur: door een zekere eenheid van maatschappelijke waarden en normen een maximale verscheidenheid mogelijk maken;
- bestrijding van vooroordeel, discriminatie en racisme.

Taal, taal en nog eens taal

Iedereen die wel eens in een ver buitenland taalproblemen heeft gehad, zal het beamen. Zonder taal geen communicatie. Geen begrip ook. Gelukkig wordt steeds meer erkend dat een goede beheersing van het Nederlands absoluut noodzakelijk is voor een volwaardige deelname aan de Nederlandse samenleving. Dit geldt zeker voor de beroepsbevolking: ook kennis van technische termen behoort tot de gereedschapskist van de vakman. In het verleden was dat trouwens wel anders. Sinds jaar en dag is bijvoorbeeld het hele Rotterdamse stadhuis voorzien van opschriften in Turks en Arabisch. Als je geen werk had, kon je in je eigen taal geholpen worden. Ook is erg veel geld opgegaan aan 'onderwijs in allochtoon levende talen' (OALT). Terwijl het juist kennis van het Nederlands is waaraan het leerlingen van allochtone afkomst schort.

Helaas is op dit punt nog veel in te halen. En niet alleen voor nieuwkomers. Sterker nog: met de inburgeringsprogramma's is juist voor hen een redelijk aanbod van cursussen in de Nederlandse taal. Vaak zijn het er juist 'oudkomers' die – ondanks een vaak langdurig verblijf in ons land – nog steeds kampen met taalproblemen. Niet zelden vormt de basisschool voor de tweede en zelfs derde generatie oudkomers de eerste aanraking met de Nederlandse taal. Door zeer veel inzet van onderwijzers wordt dan gewerkt aan het wegwerken van de taalachterstand. De overheid tracht dit te ondervangen door uitbreiding van de voorschoolse opvang. Maar ook de eigen verantwoordelijkheid van ouders zelf mag niet ontbreken. Gesteund door het – ongetwijfeld goed bedoelde – dogma van de jaren tachtig dat allochtonen recht hebben op onderwijs in eigen taal en cultuur, laten zij het vaak afweten.

Een duidelijk signaal lijkt op zijn plaats. Voor mensen die zich duurzaam in Nederland gevestigd hebben, is het helemaal niet raar als het Nederlandse ook thuis de voertaal zou zijn. Dat vraagt om voorlichting, begeleiding, misschien ook wel om financiële prikkels. Te denken valt aan een 'bonus' voor ieder kind dat bij binnenkomst van de

basisschool de Nederlandse taal al machtig is. Of, minder sympathiek, het doorberekenen van de kosten van het wegwerken van de taalachterstand.

Gelukkig voert BZK met het (inmiddels bijgestelde) inburgeringsbeleid thans een duidelijke koers. Niet alleen nieuwkomers, maar ook mensen die al langer in ons land wonen, wordt langs deze weg vooral taalonderwijs aangeboden. Het streven is om voor 2002 de wachtlijsten op dit vlak weg te werken. Dat er wachtlijsten bestaan, toont overigens wel aan dat van allochtone zijde ook het belang van een goede beheersing van de Nederlandse taal wordt onderkend. En dat is een goede zaak.

Gelijke kansen

Voor een goede integratie is het van cruciaal belang dat minderheden gelijke kansen hebben. Concreet: een gelijke toegang tot werk, tot onderwijs, tot huisvesting en tot (gezondheids-) zorg. Formeel is deze gelijke toegangskans voldoende gewaarborgd, zeker als het gaat om onderwijs en zorg. Ook op het vlak van huisvesting is door sociale woningbouw veel mogelijk, hoewel wrang genoeg juist de (rijkere) autochtonen profijt hebben (gehad) van de explosie van de huizenprijzen. Voor een goede uitwerking van gelijke toegang tot de arbeidsmarkt – de sleutel tot integratie! – zijn echter nog twee dingen nodig.

Ten eerste moet de mismatch van vraag en aanbod op de arbeidsmarkt worden gerepareerd. Als gezegd is goede kennis van het Nederlands een eerste volwaarde, maar

vaak is ook bijscholing noodzakelijk. Het inhuren van verpleegsters uit Zuid-Afrika en technici en IT-specialisten uit het Verre Oosten toont helaas aan, dat vaak naar kortetermijnoplossingen wordt gegrepen. Terwijl er, in de woorden van Scheffer, een heel reservoir van verborgen talent onbenut wordt gelaten. Dat dat ons eigenlijk weinig kan schelen, blijkt wel uit het massaal recruterend van nieuwe gastarbeiders op het terrein van met name zorg en IT.

De tweede belemmering laat zich lastiger benoemen, maar is zeker ernstig. In het spel van vraag en aanbod spelen (in beleidstaal) 'veel complexe en vaak onbewuste factoren'. Factoren die ertoe leiden dat ook allochtonen die wel over de juiste kwalificaties beschikken, niet aan de bak komen. Met andere woorden: er wordt ook in een krappe arbeidsmarkt gediscrimineerd. De Wet Evenredige Arbeidsdeelname Allochtonen (WEAA) heeft, hoezeer ook betwist, al veel goeds bereikt. Met name op de lagere sporten van de carrière ladder, moet helaas worden toegevoegd. Ook meldpunten voor discriminatie blijken nog steeds nodig te zijn. Naast antidiscriminatiebeleid en juist positieve discriminatie schuilt ook in het stimuleren van etnisch ondernemen een mogelijke oplossing voor deze uitdaging. Hoewel dat natuurlijk wel weer een bevestiging van de 'getweedeelde samenleving' is. Het is in ieder geval een belangrijke doelstelling van Paars II om het verschil in werkloosheid tussen allochtonen en autochtonen voor 2004 met de helft terug te brengen. Vorig jaar mei heeft minister Van Boxtel in dat verband nog belangrijke conve-

Foto: Herman Wouters

nanten gesloten met MKB Nederland en enkele grote ondernemingen.

Een cultuur die bindt

Zowel Scheffer als de TWCM benadrukken het belang van een bindende algemene Nederlandse cultuur. Een breed herkend en erkend stelsel van normen, waarden en gebruiken dat dusdanig sterk is, dat het als het ware een paraplu kan bieden voor de kaleidoscoop aan subculturen die Nederland verder rijk is.

Dat er zoiets moet bestaan als een rechtsorde, daar is iedereen het wel over eens. Ook de mate van codificatie van dat 'zoiets' in wetten en regels is geen twistpunt. De wet is nog steeds de wet en iedere Nederlander wordt geacht die wet te kennen. Toch is voor

kingskracht van christelijke kerken. Zo zei kroonprins Willem-Alexander juist kerkelijk actief te willen zijn om een goede koning voor *alle* Nederlanders te kunnen worden. Als we deze twee ontwikkelingen bij elkaar optellen, zou eigenlijk verwacht mogen worden dat er op den duur een Nederlandse variant van het islamitisch geloof ontstaat. Een variant zonder orthodoxe trekjes, met respect voor de rechten van vrouwen en tolerant jegens andersdenkenden. Dat zou goed zijn: religie vormt binnen staten immers zowel een bindende als een fameus ontbindende kracht. Om met Bolkestein te spreken: scheiding van kerk en staat, vrijheid van meningsuiting, verdraagzaamheid en non-discriminatie zijn beginselen waarvoor het liberalisme universele geldigheid en waarde claimt. Delen van de islam staan

op gespannen voet met deze beginselen. Het baart dan ook zorg dat onze optimistische verwachting nog altijd doorkruist wordt door het feit dat er stelselmatig imams uit het buitenland gehaald worden. Voorgangers die zonder

enige kennis van de Nederlandse taal of cultuur de gelovigen recht in de leer houden.

Racisme en discriminatie

Racisme en discriminatie zijn bij wet verboden. Dat ze desondanks voorkomen is een smet op onze samenleving. Extra complicatie is de toenemende 'polarisatie' in het debat over de integratie van minderheden. Veel mensen, vooral ter rechterzijde van het politieke spectrum, zien in de recente 'Realpolitiek' een bevestiging van allerlei vooroordelen. Statistieken lijken te bevestigen dat allochtonen aan allerlei negatieve stereotypingen voldoen. Dit maakt een evenwichtig debat lastig. 'Overexposure' van allochtone problematiek in de media is verre van raadzaam.

In lijn met het Europese antidiscriminatiebeleid is het van belang om vooral een langetermijnbeleid te voeren. Daarbij is het aan de ene kant zaak om streng op te treden tegen discriminerende instanties en individuen, en aan de andere kant gericht te werken aan het wegnemen van sociale oorzaken die aan racisme en discriminatie ten grondslag kunnen liggen, maar er natuurlijk nooit een rechtvaardiging voor kunnen zijn.

Inhaalslag

Natuurlijk: er is ook goed nieuws. Uit recent economisch onderzoek blijkt dat Turken en Marokkanen langzaam bezig zijn met een inhaalslag. Hun opleiding wordt beter en ze krijgen (dus) ook betere banen. De tweede generatie doet het op de arbeidsmarkt beter dan de ouders. Weliswaar blijven ze in inkomen nog achter maar dat komt vooral omdat de tweede generatie jongeren nog maar aan het begin van de loopbaan staat. Toch is er meer aan de hand: een autochtoon met een vergelijkbare opleiding verdient beduidend meer dan een allochtoon. Deze achterstelling neemt toe naarmate de opleiding en de kennis van de Nederlandse taal hoger zijn.

Nederland is onder vluchtelingen, maar ook onder mensensmokers, veruit het populairste land van bestemming. Dit komt deels door het sociaal-economisch klimaat, maar deels ook door de internationaal uit de pas lopende immigratieprocedures. Een gevolg van de nieuwe Vreemdelingenwet is dat veel mensen die elders in West-Europa kansloos zouden zijn, in Nederland een reële kans op toelating hebben. Naast immigratie van echte, maar blijkens cijfers van de IND vooral economische vluchtelingen is ook gezinsvorming een bron van continue immigratie.

Volgens de meest recente gegevens vroegen in 1998 42.217 mensen politiek asiel aan. Deze migratiestroom trekt een zeer zware wissel op het 'toelatingsapparaat'. Duizenden mensen bevinden zich in een of andere toelatingsprocedure. Nog belangrijker is dat continue hoge immigratiecijfers een niet te onderschatten belasting zijn voor de integratie van allochtonen die al in Nederland zijn. Vooral in stadswijken waar allochtonen de meerderheid uitmaken, valt de ervaren noodzaak om te integreren immers weg. Integreren waarin? De nieuwkomer is immers reeds vertrouwd met zijn omgeving. De zeer betrokken en goede inzet van Van Boxtel ten spijt, is het integratiebeleid niet door D66 geclaimd. Niet tijdens het laatste congres, en ook niet eerder. Dat is jammer. Een goed stelsel van uitgangspunten is niet alleen van cruciaal belang voor een samenleving als de onze, zij is ook electoraal interessant. ♦

'Overexposure' allochtone problematiek in de media is verre van raadzaam

enkelen de verleiding groot begrip te tonen voor zaken die volgens het Nederlandse recht niet getolereerd kunnen worden. De meest extreme gevallen zijn natuurlijk de praktijken van bloedwraak en vrouwenbesnijdenis. Maar ook bij gedwongen huwelijken of de gelijkwaardigheid van mannen en vrouwen blijkt al te vaak dat een bindende cultuur nog ver weg is.

Op het gevaar af in herhaling te vervallen, maar ook hier speelt taal een cruciale rol. Het is immers met taal dat we ons (gedeelde) beelden van de werkelijkheid verschaffen. Verder speelt ook religie vanzelfsprekend een niet te onderschatten rol. Twee ontwikkelingen zijn in dat verband opmerkelijk. In de eerste plaats raken allerlei islamitische gebruiken in onze maatschappij ingeburgerd. Talloze scholieren vasten uit solidariteit met medescholieren mee tijdens de ramadan. Maar ook het verschijnen van halal-schappen in supermarkten duidt erop dat de islam naast het christendom deel gaat uitmaken van onze cultuur.

Een tweede ontwikkeling is een voorzichtige rentree van 'de kerk' in de Nederlandse samenleving. Vooral als we worden geconfronteerd met een ramp blijkt de kerk toch een niet te onderschatten rol te spelen. Ook de opkomst van de islam lijkt een verklaring te zijn voor een blijvende aantrek-